

COLUMNNA

Ils tighers rumantschs

SILVANA DERUNGS

Ils Rumantschs èn sco ils tighers: morts or.

En vista a l'exposiziun cun il titel da l'avor «Rumantsch è biodivers» en la Chasa dal chantuns a Berna vali la paina da dar in sguard sin ils pleds da quest motto. Perquai ch'el ha raschun, il pertader da l'exposiziun, cusseglier gubernativ *Christian Rathgeb*: la diversitat culturala ha da far a moda detg concreta cun la diversitat biologica. Tgi vess p.ex. pensà ch'il rumantsch saja cumparegliabel cun il tigher?

Avant var 100 onns sa cumponiva la spezia da «Panthera tigris» anc da 100 000 exemplars, repartids sin nov sutspezias per las vastadads da l'Asia enturn. Oz existan anc tschintg sutspezias che dumbran totalmain stgars 4000 exemplars. Da quels n'è gnanc in terz femellas fertilas. Funciunalmain è il tigher mort or. Vul dir: I dat bain anc in pèr exemplars, però de facto n'è la populaziun betg abla da surviver or dad atgna forza.

En Svizra datti ca. 60 000 exemplars dal «Homo rumantschensis», en il Grischun var 40 000, repartids sin tschintg sutspezias da differenta grondezza, tschertinas en privel da svanir cun la proxima generaziun.

La lingua rumantscha na para betg da pudair surviver be cun la forza dals individis che la discurran. Sco il tigher dependa er il rumantsch da la bainvulentscha (politica) dad ina speczia (apparentamain) superiura. Il tigher na vegn probabel betg a svanir cumplettamain, mabain ad exister vinavant en zoos e reservats. El è uschia daventà in mitos or da las paraulas (l'Uorsin lascha salidar), in giat predatur senza morsa (tut il pli anc per rivalitads internas entaifer il claus), degenerà al giat charin da reclama (exempels rumantschs à gogo). El n'agescha betg pli en ses abitadi natural ch'è destruì ubain fragmentà talmain ch'ils individis na s'inscuntran betg pli. Empè da viver en in vast ambient (sur culms e valladas, en barat almain sporadic cun auters individis), sa mova el en in territori limità e cunfinà. Il tigher.

Uè il conugal cun in animal uschè roial bravamain arrogant? Sin la pagina dal chantun Grischun statti

bain che la Svizra saja «pli multifara, pli interessanta e pli colurada grazia a la lingua la pli veglia anc discurrida en il pajais». Ma il tigher è tuttina il retg da la dschungla! L'animal emblematic per dignitat, forza e selvadiadar! El sa chatta a la testa da la chadaina da nutriment! Ma tgi è en ina tala chadaina sut il rumantsch? Gnanc il gualser pli. Per cumparegiliar fissi probablamain d'ans servir dad in'altra speczia. Co fissi forsa cun la simpla lieur brina? U in animal invertebral, sco la lindorna da postigliun u l'echiura? (Be googlai ina giada «Igelwurm»!) Ma cler, quai na fiss betg uschè prestigius. Sche schon murir, lura cun classa! Sco il tigher.

Anc n'èsi dentant betg a fin. La finala semma Rathgeb speranza cun ses invit per «Rumantsch è biodivers». Ma be cun speranzas e luschezas (memia grondas) na cuntansch'ins betg enum la generaziun (re)productiva. Cun classa magari anc. Almain ina differenza dessi en la parallela tranter tighers e Rumantschs: Ils umans (rumantschs) han – u pudessan avair – ina schienthscha per lur situaziun.

E per quella dal tigher er. Mo per cas.

Silvana Derungs è redactura dal DRG a Cuira. Las infurmaziuns davart ils tighers nastattan però betg en il DRG, mabain en «Das Ende der Evolution. Der Mensch und die Vernichtung der Arten» dal zoolog tudestg Matthias Glaubrecht.